

References

1. Batiuk I. Silskohospodarska kooperatsiia na Ukraini / I. Batiuk. – Kharkiv: Knyhospilka, 1925. – 136 s.
2. Bychenko S. M. Vnesok silskohospodarskoi kooperatsii u zmitsnennia dobrobutu selianstva Ukrainy (1921–1929 rr.): avtoref. dys... kand. ist. nauk. – K., 2010. – 20 s.
3. Vidchyt Ukrainskoho soiuzu s/h kooperatsii «Silyskiy hospodar» za 1926–1927 operatsiinyi rik. – Kh., 1928. – 68 s.
4. Hrushevskiy L. Zavdannia ta napriamok rekonstruktsii skotarstva na Ukraini / L. Hrushevskiy // Ukrainiske skotarstvo. – №11. – lystopad 1929. – S.3–7.
5. Deshko E. Kooperatsiia na Ukraini / E. Deshko. – Kh., 1927. – 100 s.
6. Dulherova O. M. Kulturno-osvitnia diialnist silskohospodarskoi kooperatsii Ukrainy v dobu NEPu: avtoref. dys... kand. ist. nauk. – Cherkasy, 2006. – 20 s.
7. Kooperatsiia na Ukraini v 1925/26 rotsi. – Kh., 1929. – 79 s.
8. Lazurenko V. M. Ukrainiske fermerstvo: zlet i padinnia (1921–1929 rr.) / V. M. Lazurenko. – Cherkasy: ChDTU, 2013. – 474 s.
9. Lazurenko V. M. Ukrainyskiy fermer v dobu NEPu / V. M. Lazurenko, V. Ye. Paskalenko. – Cherkasy: Vertykal, vydavets Kandysh S. H., 2016. – 346 s.
10. Lychko I. Kooperatyvne strakhuvannia s.–h. khudoby / I. Lychko // Ukrainiske skotarstvo. – №7. – lypen 1927. – S.32–36.
11. Marochko V. I. Ukrainka selianska kooperatsiia. Istoryko-teoretychnyi aspekt (1861–1929) / V. I. Marochko. – K.: M. R. Kots Publishin, 1995. – 216 s.
12. Mashura S. Novym shliakom / S. Mashura // Ukrainiske skotarstvo. – №8–9. – serpen–veresen 1928. – S.3–5.
13. Morozov A. H. Silskohospodarska kredytna kooperatsiia v Ukraini (1921–1929) / A. H. Morozov. – Cherkasy: Vertykal, vydavets Kandysh S. H., 2016. – 362 s.
14. Ohii Ya. Nova orhanizatsiina pobudova ta vyrobnychi zavdannia skotarskoi kooperatsii / Ya. Ohii // Ukrainiske skotarstvo. – №12. – hruden 1929. – S.8–12.
15. Paskalenko V. S. Zamozhne selianstvo v silskohospodarskii kooperatsii Ukrainy (1921–1924 rr.): sotsialno-ekonomichnyi aspekt: avtoref. dys... kand. ist. nauk. – Cherkasy, 2006. – 20 s.
16. Raku Yu. H. Ukrainka silskohospodarska kooperatsiia v miaso-molochnomu eksporti Ukrainy v roky nepu / Yu. H. Raku // Ukrainyskiy selianyn: zbirnyk naukovykh prats. – Cherkasy, 2008. – Vyp.11. – S.262–265.
17. Svashenko P. Kontraktatsiia v haluzi skotarstva ta yii rolia v ususpilnenni s.–h. vyrobnytstva / P. Svashenko // Ukrainiske skotarstvo. – №7. – lypen 1928. – S.3–8.
18. Selytskyi E. Stan skotarstva Ukrainy za danymy vesnianoho opytu 1929 roku ta zakhody do yoho vidnovlennia / E. Selytskyi // Ukrainiske skotarstvo. – №11. – lystopad 1929. – S.8–17.
19. Silyskiy hospodar. – 1925. – №15/16. – S.42.
20. Uman Yu. Nashi pidsumky / Yu. Uman // Ukrainiske skotarstvo. – №1. – sichen 1928. – S.3–7.
21. Uman Yu. Shliakhy kolektyvizatsii selianskoho skotarstva / Yu. Uman // Ukrainiske skotarstvo. – №4. – kviten 1928. – S.3–7.
22. Shlikhter O. Piatyrichnyi plan rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy ta yoho zavdannia / O. Shlikhter // Ukrainiske skotarstvo. – №5. – traven 1929. – S.1–8.

Voloshyn I. V., senior lecturer at the Department of Social Sciences of Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes (Ukraine, Cherkasy), igorvoloshin@ukr.net

Specialized agricultural network «Dobrobut» activity for improving peasant culture of animal farming in Ukraine in the 1920's.

The article describes the activities carried out by the All-Ukrainian Union of Cattle and Dairy Cooperatives «Dobrobut» with the aim of overcoming the agronomic and cooperative ignorance of the peasantry, increasing its agricultural culture, in particular, cattle-breeding culture. Contradictory conditions for the development of animal farming in the Ukrainian SSR of the 1920's are shown. The ways of intensifying the modern domestic meat and dairy industry are determined taking into account historical experience.

Keywords: credit cooperation, credit society, agriculture, new economic policy, agricultural network «Dobrobut», cattle breeding, intensification of agriculture.

* * *

УДК 614.84«1929–1934»

Харламов М. І.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін, Національний університет цивільного захисту України (Україна, Харків), mike1982kharlamov@gmail.com

Гонтаренко Л. О.,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін, Національний університет цивільного захисту України (Україна, Харків), lgontarenko910@gmail.com

Діяльність пожежних промислових дружин у 1929–1934 роках в Україні

Метою дослідження є розгляд специфіки роботи пожежних промислових дружин України у 1929–1934-х роках. В статті розглядаються загальні питання діяльності пожежних команд на промислових підприємствах у другій половині 1930-х років. Розглядаються малодосліджені аспекти праці об'єктів дружин, порядок вступу осіб до пожежних команд української промисловості, особливості їх фінансового утримання, їх підпорядкування. В роботі використовуються проблемно – хронологічний та історико – системний методи дослідження, що допомогли, на наш погляд, об'єктивно підійти до аналізу зазначених наукових питань. Дана наукова стаття базується на архівних джерелах, які вперше введені у науковий обіг, що знаходяться у Державному архіві Харківської області (ДАХО), а також на інших малодосліджених документальних джерелах.

Ключові слова: промисловість, пожежа, протипожежна охорона, статут, інструкція, промислова пожежна дружина.

Необхідно повідомити, що дослідження питань діяльності пожежних команд на промислових підприємствах наприкінці 1920-х – у другій половині 1930-х років в Україні є темою, що практично не розглядалася українськими та закордонними науковцями. І хоча розгляд аспектів роботи пожежної охорони на українських промислових підприємствах є не досить відомою темою в сучасній історіографії української історичної науки, вказані питання, на нашу думку, мають науково актуальний характер, оскільки наукових досліджень з зазначеної тематики автором не знайдено. Дана стаття є намаганням дослідження особливостей діяльності працівників вогнеборчої справи на українських підприємствах у зазначений історичний період.

Наказом Вищої Ради Народного господарства УСРР (Української Соціалістичної Радянської Республіки) від 16 лютого 1929 року до усіх «підприємств і інших госпорганів» повідомлялося, що по всій території України впроваджувалися «Нормальний Статут для пожежних дружин на промислових підприємствах на території УСРР» та «Інструкція про надання чинності Нормальному Статуту пожежних дружин на промислових підприємствах, розташованих на території УСРР» [1, арк. 3]. Вони були погоджені з НКВС УСРР та ВРНГ УСРР у 1928 році. Таким чином, встановлювалися нові правила діяльності пожежних команд на промислових установах, а усі тимчасові статuti середини 1920-х років скасовувалися.

Однак до видання спеціальної інструкції внутрішнього устрою бойової частини пожежних дружин на території промислових підприємств України належало користуватися «Інструкцією бойової частини добровільних пожежних організацій», затвердженої НКВС УСРР 8 серпня 1925 року. З 1929 року розпочалося переведення пожежних команд промисловості на

нові правила зазначеного статуту, пропонувалося підвищувати боєготовність команд, створювати організації пожежних на тих заводах та фабриках, де їх досі не було створено. Усім окружним відділам місцевої промисловості та міського господарства пропонувалося видати накази про організацію пожежних дружин на промислових установах згідно нових правил. Раднарком Автономної Молдавської Радянська Соціалістична республіки також мав впроваджувати на своїй території згадані правила [1, арк. 3].

Пожежні команди на підприємствах мали боротися з пожежами на території конкретної установи, вживати необхідних заходів з запобігання пожеж, слідкувати за їх повним та точним виконанням. Окрім того пожежні повинні були допомагати на території підприємства у випадках повені, обвалах, хуртовинах і інших стихійних лих. З метою кращого виконання своїх обов'язків співробітники пожежних команд мали: «...займатись практичним та теоретичним вивченням пожежної справи, знати весь район, який вони охороняли з пожежної безпеки, допомагати урядовим особам пожежної охорони у справі ознайомлення робітників та службовців, які не входили до складу пожежних дружин з вимогами пожежної охорони щодо попередження паніки, для з'ясування важливості й доцільності вживання протипожежних заходів, доглядати за справністю та цілістю протипожежного устаткування, належним станом протипожежних заходів на території підприємства» [1, арк. 25].

Пожежні промислові команди могли мати власний прапор та печатку, єдину форму для добровільних пожежних організацій, зразок котрих затверджував НКВС УСРР. Вони керувалися загальними республіканськими законами у галузі пожежної справи, розпорядженнями керівництва заводів та фабрик, органів місцевої пожежної охорони. Якщо на підприємстві існувала професійна пожежна команда, то пожежна промислова дружина була при ній допоміжною, а начальником усіх дружин визнавався керівник професійних пожежних.

Так, у місті Харків на початку 1930-х років були створені пожежні команди «Тракторбуду», згодом ХТЗ, команди верстатобудівельного та авіаційного заводів, турбінного заводу, команди «ХЕМЗ», «ТЕЦ-3» тощо [2, арк. 87]. Особи, що бажали стати членами пожежних промислових організацій повинні були подати заяву на ім'я керівника дружини. Ця заява мала бути підписана керівництвом промислової організації. Звільненим від обов'язків члена пожежної промислової дружини можна було стати за власним бажанням, а також через подання начальника пожежної команди. Членами пожежних команд могли бути робітники установи, які досягли 18 років та не мали фізичних протипоказань до праці в пожежній охороні.

Цікавим є те, що члени команд пожежників – промисловців могли бути нагороджені рядом відзнак: «... а) похвальними відзнаками; б) нагородними жетонами; в) речами пожежного знаряддя; г) грошовими або іншими цінними видачами; д) нагородами для пожежних робітників по встановленні НКВС УСРР, е) загальнодержавними нагородами» [1, арк. 5]. При цьому про кожну нагороду потрібно було сповіщати через наказ по підприємству, а про нагороди за пунктами (а, б, д, е) завод мав клопотати через округові органи

пожежного нагляду з повідомленням органів пожежної охорони промисловості.

У зазначений історичний період управління промисловими пожежними організаціями здійснювалося наступним чином. Керування дружиною пожежних – промисловців покладалося на начальника команди, що міг призначати керівників окремих пожежних загонів, за невиконання своїх наказів керівники команд могли накладати наступні стягнення: попередження, догана, виключення зі складу дружини. Загальні розпорядження по пожежному промислового заводу видавав начальник дружини з огляду на накази керівника підприємства. Призначення та звільнення начальника пожежної дружини проводилося керівництвом установи згідно з діючими законодавчими актами та погодженням з керівництвом пожежної охорони по лінії промисловості, місцевими органами державного пожежного нагляду.

Звітність та діловодство у справах дружини мав вести начальник команди, за формами встановленими при установі, усю канцелярську роботу робив адміністративний апарат заводу чи фабрики під наглядом начальника пожежної команди. Витрати грошових позик проводилися у загальному порядку під наглядом керівництва промислового закладу.

Окремими пунктами у «Нормальному Статуті пожежних промислових дружин» йшли їх безпосередні обов'язки: «... а) негайно по сигналу на тривогу з'являтися на місце зборів або пожежі; б) виконувати усі службові розпорядження своїх безпосередніх начальників дружини або осіб що їх заміщують; в) не покидати місце пожежі або навчання без дозволу начальника дружини або керівника загону; г) з'являтися до навчання у призначений час; д) доглядати за точним та неухильним виконанням заходів протипожежного запобіжного характеру; е) догляд за цілісністю всього вогнегасильного приладдя, яке охороняє дружина, про всі хиби негайно повідомляти начальників команд та загонів; ж) стежити за тим, щоб пожежне устаткування не використовувалось на потреби, що не належать протипожежній справі; з) твердо знати свій статут, інструкції та всі розпорядження, що видаються на підприємстві. і) усі претензії щодо наказів начальник члени дружини мають заявляти тільки після повернення з пожежі чи навчання» [1, арк. 23]. Співробітників пожежних промислових команд, які не виконували накази керівників мали відсторонювати від ліквідації пожеж, а згодом за погодженням з адміністрацією промислового закладу їх могли звільнити з пожежної дружини.

У 1929–1934 роках усі витрати на утримання промислових пожежних команд покладалися на підприємства, при як вони створювалися. Промислова установа повинна була забезпечити для пожежної команди окреме помешкання з освітленням і опаленням розташоване на території закладу для вартування і навчання, приміщення для пожежного приладдя та одягу; протипожежне приладдя, знаряддя й різні матеріали у необхідній кількості; бойове та інше обмундирування за нормами НКП УСРР. «Начальнику дружини та його помічникові в першу чергу надавалася квартира біля пожежного депо не далі ніж на 320 метрів (150 сажнів). Окремі члени дружини отримували квартири від підприємства на загальних підставах з робітниками

заводів, але при інших умовах (сімейність, нужденність) користувалися перевагою» [1, арк. 23]. Однак, за час проведений дружинниками на навчальних тривогах, на варті, на практичних навчаннях, під час пожеж промисловий заклад видавав пожежним винагороду за нормами, встановленими керівництвом при погодженні зі профспілками.

Розпуск промислового пожежного товариства міг відбутися після наказу директора підприємства, який мав узгодити це з місцевим органом державного пожежного догляду. Усе майно, що належало промисловій дружині, у випадку її ліквідації, залишалося на балансі промислової установи. Усі зміни, або доповнення про «Нормальний Статут для пожежних дружин на промислових підприємствах на території УСРР» можна бути виконати після звернення до центральних органів місцевої пожежної охорони по лінії промисловості.

Достатньо вагомим документом при формуванні та управлінні промисловими пожежними товариствами була «Інструкція про надання чинності Нормальному статуту пожежних дружин в промислових підприємствах, розташованих на території УСРР». Вищезгаданий статут розповсюджувався на усі добровільні пожежні організації, що існували на промислових установах в Україні, останні повинні були зареєструватися у зазначеному порядку. Згідно вищезгаданої інструкції кількісний склад промислової пожежної команди визначався керівництвом адміністрації виробництва із погодженням з органами державного пожежного нагляду. Склад команди залежав від величини охопленої території, важливості розташованих будівель, від ступеня їх захисту від пожеж. А також від стану та здатності для пожежогасіння водоперегонних мереж, штучних і природних джерел води, від можливості виїзду для надання допомоги місцевих залюднених територій, в залежності від сусідніх ефективних професійних або добровільних не промислових команд [1, арк. 8].

У 1929–1934 роках промислові пожежні товариства оголошували об'яву про вступ до організації, після набору працівників оголошувався керівник дружини (якщо був професійний брандмейстер – то призначався саме він). Особи, що приймалися до пожежних промислових організацій надавали довідку про відсутність фізичних вад, щодо виконання обов'язків пожежних. Промислові пожежні організації разом із керівництвом профільних установ встановлювали розмір страхової допомоги учаснику пожежних команд у випадку втрати працездатності або смерті.

До середини 1930–х років добровільні промислові пожежні команди стали достатньо великою силою у боротьбі з пожежами [3, с. 169]. Промислові пожежні команди внесли доволі значний вклад у збереження народного господарства від пожеж. І хоча їх розвиток мав суттєві проблеми, все ж таки їх внесок у пожежну безпеку промисловості мав суттєве значення. У подальших наукових розвідках можливе детальне дослідження питань пожежної охорони промисловості у другій половині 1930–х років.

Список використаних джерел

1. Державний архів Харківської області. – ФР–845. – Оп.2. – Спр.782.

2. Клюс П. П. Палюх В. Г. Пожарные Харьковщины: (очерки, посвященные 350–летию Харькова) / П. П. Клюс, В. Г. Палюх. – Х.: ХОБФ «Пожежна безпека», 2006. – 332 с.

3. Смирнов Г. В. Историческая хроника пожарной охраны Луганска / Г. В. Смирнов. – Луганск: Издательство «Лугань», 1996. – 416 с.

References

1. Derzhavnyy arhiv Harkivs'koi' oblasti. – FR–845. – Op.2. – Spr.782.

2. Kljus P. P. Paljuh V. G. Pozharnye Har'kovshhiny: (ocherki, posvjashhennye 350–letiju Har'kova) / P. P. Kljus, V. G. Paljuh. – H.: HOBF «Pozhezhna bezpeka», 2006. – 332 s.

3. Smirnov G. V. Istoricheskaja hronika požarnoj ohrany Luganska / G. V. Smirnov. – Lugansk: Izdatel'stvo «Lugan'», 1996. – 416 s.

Kharlamov M. I., Ph.D. (historical sciences), Associate Professor, Associate Professor of department of social and humanitarian disciplines of the National University of civil protection of Ukraine (Ukraine, Kharkiv), mike1982kharlamov@gmail.com

Gontarenko L. O., Ph.D. (psychological sciences), Associate Professor, Associate Professor of department of social and humanitarian disciplines of the National University of civil protection of Ukraine (Ukraine, Kharkiv), lgontarenko910@gmail.com

The activities of the industrial firefighters brigades in 1929–1934 in Ukraine

The purpose of the study is to consider the specifics of the work of industrial fire brigades of Ukraine in 1929–1934–ies. The article deals with the general issues of the activity of fire brigades in industrial enterprises in the second half of the 1930s. The article considers the little–investigated aspects of the rights and obligations of spouses, the order of entry of persons in the fire brigades of the Ukrainian industry, the features of their financial content, their subordination. This work uses the problem – chronological and historical and systematic research methods that has helped, in our view, an objective approach to the analysis of these research questions. This scientific article is based on archival sources, first introduced in a scientific revolution, located in the State archive of Kharkiv region (SAKhr), as well as other unexplored documentary sources.

Keywords: industry, fire, fire protection, charter, instruction, industrial fire brigade.

* * *

УДК 94(477.42):314.15(=411.16)«1930»

Гуцало Л. В.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії, Житомирський державний
університет ім. Івана Франка (Україна, Житомир),
lyudmilagucalo@ukr.net

ПЕРЕСЕЛЕННЯ ЄВРЕЇВ ВОЛИНИ У 1930–Х РОКАХ У РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ ТА ВСЕСОЮЗНИЙ КОЛОНІЗАЦІЙНИ ФОНДИ

Досліджено реалізацію переселенської політики єврейського населення Волині у 1930–х роках. З'ясовано особливості переселення.

На початку 1930–х років переселення євреїв у республіканській колонізаційний фонд не було масовим, оскільки земельні ресурси Півдня УСРР були фактично вичерпані. У цей час першочерговим стало проведення переселенських заходів у Бірбіджан великими групами для створення там колгоспів.

Ключові слова: переселення, єврейське населення, Волинь, республіканський та Всесоюзний колонізаційні фонди.

Вирішення «єврейського питання» набуло у період політики коренізації набуло визначної ваги. Однією із складових соціально–економічної політики радянської влади стала єврейська колонізація.

Аграризація єврейського населення, розмах, з яким вона проводилась та механізми її реалізації відображалися у публікаціях 20–30–х років ХХ століття, хоча ці статті носили пропагандистський характер. Так,